

RESENZİYA

MJ № 183

Əli Əsgər Məmmədovun "Ərəb dili" kitabına dair Vüsalə Məmmədova*

Kitabın adı: Ərəb dili
Müəllif: Əli Əsgər Məmmədov
Kitabın dili: Azərbaycan dili
Nəşr ili: 2013
Səhifəsi: 712
Nəşriyyat: Zərdabi "LTD" MMC
Ölkə: Bakı, Azərbaycan
ISBN 978-9952-8087-5-9

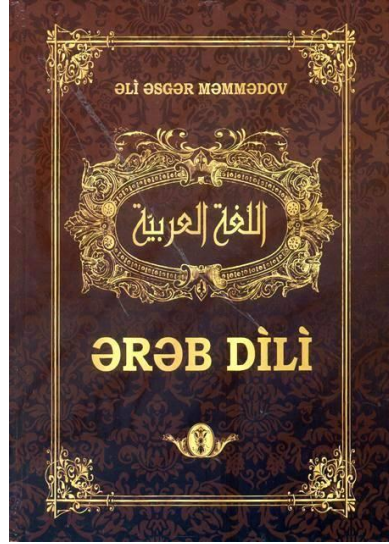
1. Giriş

Dünyada müxtəlif dillər mövcuddur. Hal-hazırda əlavə xarici dil öyrənməyə maraq artmaqdadır. Təbii ki bu hər bir şəxsin öz istəyinə və seçiminə bağlıdır.

Yəni hər kəs, hər hansı bir dili öyrəndiyi zaman, qarşısında iki məqsəd dayanır; ya o dili sevir, ya da o dili öyrənmək onun üçün lazımdır.

Hər bir vətəndaşın borcudur ki, əvvəlcə öz ana dilini mükəmməl şəkildə öyrənsin. Lakin elm və texnologiyanın yüksək inkişaf etdiyi bir zamanda yalnız ana dilini bilmək kifayət etmir. İnsanın hər bir sahədə inkişafı üçün bacardığı qədər başqa dillərə də yiyələnməsi artıq zəruridir.

Yeni dil öyrənmənin faydaları çoxdur, yaddaşın güclənməsinə, söz ehtiyatının artmasına, nitqin gözəlləşməsinə səbəb olur. Həmçinin yeni dil öyrənməklə, insanın özünə güvəni artır, ünsiyyət dairəsi genişlənir. Bununla insan yalnız yeni sözlər deyil, yeni mədəniyyətlərlə də tanış olur və nəticədə dünyagörüşü artır.

* Azərbaycan İlahiyyat İnstitutunun magistrantı; Bakı, Azərbaycan

E-mail: vusale.memmedova780@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-0172-7918>

Məqaləyə istinad: Məmmədova, V. [2023] Əli Əsgər Məmmədovun "Ərəb dili" kitabına dair. "Metafizika" jurnalı, 6(3), səh. 119-123.

Resenziyanın tarixçəsi:

Resenziya redaksiyaya daxil olmuşdur: 12.10.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 28.11.2022

Çapa qəbul edilmişdir: 01.09.2023

Dinimizin dili olan ərəb dilinə də maraq və onu öyrənmək istəyi hər gün artmaqdadır. Qədim tarixə malik, günümüzə qədər üç inkişaf dövrü keçmiş bu zəngin dil, yalnız ərəblərin dili deyil, həm də dünyada müsəlmanların müştərək dilidir. İbadətlərdə düzgün tələffüz, müqəddəs kitabımız olan Qurani-Kərimi doğru şəkildə oxuyub anlamaq, ərəbcə hədislər əzbərləmək hər bir müsəlmanın arzusudur. Bunun üçün, istənilən yaşda bu gün ərəb dilinə müəyyən qədər yiyələnmək insanların marağına çevrilmişdir.

Ərəb dili İslam elmlərinin açarıdır. Bu elmlərə yiyələnmək istəyən hər bir insan, ilk olaraq ərəb dilini mükəmməl şəkildə öyrənməyə çalışır. Beynəlxalq əlaqələrdə dünya dilləri arasında ikinci yer tutan ərəb dili, bu günün tələbatına çevrilməkdə davam edir. Bu dil, günümüzdə həm də ticari əlaqələrdə, dini ziyarətlərdə ehtiyac duyulan dil vasitəsi olmuşdur.

Təbiidir ki, dil öyrənməyə istək, məqsəd və çalışmaqla nail olmaq olar. Buda həqiqətdir ki, çalışmaqla yanaşı doğru vəsaitin olması da şərtidir, hətta uğurun yarısıdır desək, yanılmırıq. Bu yola çıxdığımız zaman, təməl bilgiləri alacağımız, öyrənəcəyimiz dilin incəliklərini bizə doğru metodla çatdıracaq kitablara ehtiyacımız vardır. Yəni bizə yol göstərən, üfüq açan, bizimlə danışan dəyərli kitablar, bu yolda bizim ən yaxın dostumuza çevrilir.

2.Əli Əsgər Məmmədov haqqında qısa məlumat

Əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Əli Əsgər Cəfər oğlu Məmmədov 1919-cu ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur.

Yeddiillik məktəbi bitirdikdən sonra, N.Nərimanov adına “Bakı Sənaye Texnikumu”na (1933-1937) daxil olmuş, sonralar isə Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun “Xarici Dillər fakültəsi”nin alman dili şöbəsini (1937-1941), Moskva Hərbi Xarici Dillər İnstitutunun ərəb dili şöbəsini (1941-1944) bitirmişdir. Bir çox vəzifələrdə çalışmış, böyük tərcümə fəaliyyətlərinə imza atmışdır.

1945-ci ilin fevral ayından SSRİ Xarici İşlər Nazirliyində baş referent kimi əmək fəaliyyətinə başlayan Ə.Məmmədov həmin ilin dekabr ayından 1946-cı ilin fevral ayına qədər alman dili mütəxəssisi kimi Nürnberq prosesinə tərcüməçi qismində cəlb edilmişdir. Ələsgər Məmmədov nazirlikdə işlədiyi 2 il yarım ərzində Almaniya Xarici İşlər Nazirliyinin ələ keçirilmiş diplomatik sənədlərinin böyük bir qismini, təxminən 30-dan artıq sənədi alman dilindən rus dilinə tərcümə etmişdi. 26 yaşlı Ələsgər Məmmədov Nürnberq prosesində iştirak etmək məqsədilə alman dilindən imtahan verərkən imtahanı qəbul edən alman dili mütəxəssisi Qrabor-Passak ondan razı qalmış və gənc Ələsgərin tribunalda alman dili tərcüməçisi kimi çıxış etməsini məsləhət görmüşdü.

Sonralar Ələsgər Məmmədov 30.11.1995-ci il tarixində 525-ci qəzetə verdiyi müsahibəsində Nürnberq Tribunalı ilə bağlı aşağıdakı xatirələrini paylaşmışdı:

“Mühakiməyə 24 nəfər baş hərbi cani cəlb edilmişdi, lakin müttəhimlər kürsüsündə yalnız 21 canı oturmuşdu. Baş canılərdən Qustav Krupp sağalmaz xəstə idi, Robert Ley özünü öldürmüş, Martin Bormann isə yoxa çıxmışdı. Salonda müttəhimlərin oturduqları yerlə mənim oturduğum yer çox yaxın idi. Herman Görinq 2-3 addımlığımda əyləşmişdi. O, çox vaxt çənəsini qarşıdakı söykənəcəyə söykəyərdi. Rudolf Hess əzilib-büzülərdi, Rozenberq dırnaqlarını çeynəyərdi. Müttəhimlər içərisində Keytel daim nəsə yazar, yazmayanda isə qələmin başını ağzında saxlayardı. Yulius Ştrayxer, demək olar ki, həmişə mürgüləyər, Karl Dönits, Erix Reder və Yalmar Şaxt isə özlərini çox ciddi aparırdılar.

1947-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetində ərəb dili və ədəbiyyatı ixtisası üzrə aspiranturaya (1948-1950) daxil olmuş, baş müəllim (1947-1950), filologiya elmləri namizədi (1953), dosent (1954), professor (1967), əməkdar elm xadimi (1992) və pedaqoji elmlər doktoru (1994) dərəcəsinə kimi böyük və gərgin bir elmi yol qət etmişdir.

Əli Əsgər Məmmədov ərəb dilinin tədrisinə yenilik gətirməklə onu, Avropa tədris üslubuna uyğunlaşdırmış, ana dili ilə müqayisəli şəkildə qurmuş, ana dilindən bəlli olan qrammatik anlayış və istilahlara istinad etmişdir.

Azərbaycanda müasir ərəbşünaslıq məktəbinin əsasını qoymuş və bu sahədə milli kadrların hazırlanmasında əvəzolunmaz xidmətlər göstərmiş görkəmli alim, 2000-ci ildə vəfat etmişdir.

Azərbaycanda mövcud olan ərəbdilli kitabələr, orta əsr Azərbaycan alim və mütəfəkkirlərin əsərləri məhz Əli Əsgər Məmmədovun Avropa dilçilik ənənələri əsasında yazılmış çoxsaylı dərslik və dərs vəsaiti sayəsində tədqiq olunmaqdadır. Bütün həyatını bu fənnin, bu elm sahəsinin inkişafına yönəlmiş Əli Əsgər Məmmədov 30-dan çox dərsliyin müəllifi olmaqla yanaşı, ayrı-ayrı danışiq kitabçaları, dərs vəsaitləri də hazırlamışdır.

3. “Ərəb dili” dərsliyi haqqında

Əli Əsgər Məmmədovun vəfatından 13 il sonra, ömru boyu qazandığı bilik və təcrübəsinin yekun nəticəsi olan, 1998-ci ildə kiril əlifbası ilə işıq üzü görmüş “*Ərəb dili*” kitabı, latın əlifbası ilə, yeni əlavələrlə, yeni tərtibatda nəşr olunub.

Ali təhsilin bakalavr pilləsinin birinci və ikinci kursları üçün nəzərdə tutulmuş dərslik, giriş kursu olaraq on iki, əsas kurs olaraq iyirmi iki dərs və əlavələrdən ibarətdir. Hər bir dərs birincisi əsas, ikincisi köməkçi olmaqla iki

oxu mətnindən, onlara aid leksik-qrammatik izahatdan və tapşırıqlardan ibarətdir. Dərslərdə təqdim olunan mətnlər əsasən ictimai-siyasi mövzularda yazılmışdır. Kitabı oxuduqca, ərəb dili və mədəniyyəti ensiklopediyası təsiri bağışlayır. Mətnlərdə ərəb tarixi, mədəniyyəti, ərəb dünyasının müasir durumu barədə məlumatlar öz əksini tapmaqdadır. Dərslərdə həmçinin ərəb şifahi xalq ədəbiyyatına da toxunulur. Hər bir dərslərin sonunda atalar sözlərinə xüsusi yer ayırmaqla yanaşı, kitabın sonunda da atalar sözlərindən nümunələr verilir.

Kitabda iyirminci əsrdə ərəb dünyasında baş vermiş ictimai-siyasi proseslərdən, həmin əsrin əvvəllərində ərəb dünyasını bürümüş milli azadlıq hərəkatından, baş vermiş üsyanlardan bəhs edilir. Müəllif, şərqşünaslıq tarixinə də toxunmağı unutmur. O, bir elm sahəsi kimi şərqşünaslığın yaranması və inkişafından, ona olan münasibətdən söhbət açır. Kitabda bunlarla yanaşı, Azərbaycan mədəniyyəti ilə bağlı bir sıra məsələlər də əks olunur. Ümumilikdə dərslərdə ərəb ədəbi dili, qəzet və jurnal materialları, ərəb dilində olan ensiklopediyalar əsasında tərtib edilmişdir. Dilçilik baxımından fonetika, morfolojiya, sintaksis, leksikologiya, müqayisəli dilçilik və s. elm sahələri burada özünün əhatəli əksini tapmışdır. Bu kitabı mənimsəyən hər bir şəxs yalnız konkret ərəb dili ilə deyil, həm də ümumiyyətlə, dilçilik elmləri ilə bağlı bilik əldə edir.

4.Ərəb dili

Ərəb dili kifayət qədər mürəkkəb, həmçinin zəngin imkanlara sahib bir dildir, onu öyrənmək istəyən tələbənin önündə geniş qapılar açır. Bu dillə tanış olan hər kəs bu imkanlardan istifadə etdikcə, onu daha dərinlə mənimsəməyə can atır. Sinonimlərlə çox zəngin olan bu dil mümkün qədər söz ehtiyatı tələb edir. Düzdür bu qayda bütün dillərin öyrənilməsində keçərlidir, lakin ərəb dilində bir obyektin bir neçə adının olması və ya bir sözün bir neçə mənada işlənməsinin mümkünlüyünü nəzərə alarsaq, bu dili başqa dillərdən fərqləndirmək olar. Ərəb dilinin öyrənilməsi yalnız söz ehtiyatı və qrammatik qaydalarla məhdudlaşmır. Ərəblərin özlərinə xas ifadə tərzləri, cümlə quruluşu və deyimləri vardır. Bir sözlə, bu yola çıxan tələbəni uzun və zəhmətli bir məsafə gözləyir. İnam, çalışmaq və səbrlə qarşıya qoyulan məqsədə nail olmaq isə insanın öz əlindədir.

5.Nəticə

Görkəmli alim Əli Əsgər Məmmədovun bu dəyərli dərsləyi, ərəb dilindən müəyyən qədər məlumatı olan bir tələbəyə uyğun möhtəşəm bir vəsait ola bilər. Lakin bu kitab, bu yolda ilk addımlarını atan, bu dillə ilk dəfə tanış olan sıfırdan başlayan bir tələbə üçün kifayət qədər ağır əsərdir. İlk məlumatların nisbətən qəliz izahı, qrammatik qaydaların mürəkkəb tərifləri, çox

gec-gec istifadə olunan sözlərin hələ ilk dərslərdə lüğət olaraq əzbər verilməsi tələbəyə çətinlik yaradır. Həmçinin mətnlərin mövzusunda dolayı, bu mətnlərdə istifadə olunmuş sözlər, gündəlik həyatımızda nadir halda işlənən sözlər olduğundan, tələbəni, hər dərsdə qazanılması zəruri olan söz ehtiyatından məhrum edir. Təəssüf ki, kitabda dialoq tipli mətnlərə rast gəlmək olmur. Halbuki dialoq, dil öyrənmənin və danışıqın inkişafında müsbət rol oynamaqla yanaşı önəmli üsullardandır.

Hər işdə, hər addımda ilk olaraq əzmlə asandan çətinə, bəsitdən mürəkkəbə prinsipi əsasdır. Asandan başlamaq bu sahədə ilk addımlarını atan şəxslər üçün özünəgüvən yaradır, həvəsi artırır və nəticədə uğur gətirir. Çətinədən başlamaq isə, tez yorulmağa, həvəsdən düşməyə, hətta çox istəklə başladığınız işi yarımçıq qoymağa səbəb olur. Doğru zamanda, münasib yöndə atılan addım uğurun başlanğıcıdır.